

**Відгук офіційного опонента
на дисертацію Дмитренка Руслана Миколайовича
«Державне регулювання трансформаційних перетворень в аграрному
бізнесі України», поданої до захисту на здобуття наукового ступеня
доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 –
механізми державного управління**

Актуальність обраної теми досліджень.

Аграрний бізнес в Україні традиційно є одним із ключових драйверів економічного зростання, формування експортного потенціалу та забезпечення продовольчої безпеки. Однак сьогодні цей сектор зазнає безпрецедентного тиску з боку геополітичних, кліматичних, технологічних та економічних чинників. Умови війни, порушення логістичних ланцюгів, замінування значних площ сільськогосподарських угідь, поглиблення євроінтеграційних вимог, а також глобальний перехід до низьковуглецевої економіки вимагають від держави не ситуативного реагування, а формування довгострокової, системної та адаптивної політики регулювання трансформаційних процесів. Існуючі механізми державного впливу, які значною мірою зберігають компенсаційний та фрагментарний характер, не відповідають масштабу сучасних викликів. Саме тому дисертаційне дослідження Дмитренка Р.М., спрямоване на обґрунтування теоретичних і методологічних засад та розробку науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного регулювання трансформаційних перетворень в аграрному бізнесі, є вкрай актуальним, своєчасним і має важливе народногосподарське значення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Обґрунтованим слід вважати авторське трактування поняття «державне регулювання трансформаційних перетворень в аграрному бізнесі», яке, на відміну від поширених вузькоінструментальних визначень, розкриває його як систему важелів впливу держави, спрямованих на координацію діяльності агробізнесу та його швидку адаптацію до глобальних структурних зрушень. Запроваджений автором ітеративно-інкрементивний підхід дозволив не лише уточнити понятійно-категорійний апарат, а й забезпечити когнітивну доступність визначення для практичного застосування, зокрема під час соціологічних вимірювань довіри до влади.

Заслуговує на схвалення запропонована ціннісно-адаптаційна методика оцінювання результативності державного регулювання. Виокремлені автором критерії (випереджальна спроможність, буферизація, фінансово-фіскальна витривалість, скоординованість із ЦСР, рівень довіри до влади) виводять оцінювання за межі традиційного аналізу витрат і вигід. Це дозволяє не лише констатувати досягнення цілей, а й оцінювати здатність державної політики витримувати шоки та адаптуватися до невизначеності. Розроблена імітаційна модель методики оцінювання (рис. 1.12) має безпосереднє практичне значення для вдосконалення регуляторної політики в аграрній сфері.

Дисертантом ґрунтовно проаналізовано вплив «переконфігурації» світоустрою від біполярної до багатополлярної моделі на агробізнес України. На конкретних прикладах протекціоністських практик США, Китаю та ЄС розкрито механізми спотворення конкурентних умов. Запропонований механізм державного регулювання диверсифікації торговельних відносин, який чітко виокремлює інституційний, договірно-правовий, фінансово-інвестиційний, митно-логістичний та інтелектуально-цифровий контури, є прагматичною відповіддю на виклики фрагментації глобальної економіки. Його реалізація дозволить сформувати резильєнтно-поліцентричну політику.

Важливим науковим доробком є модифікація методики нормативної грошової оцінки земель. Запропоноване автором запровадження коригувального коефіцієнта, який враховує факт мінного забруднення, ступінь придатності земель та інші обставини, що впливають на рентний дохід, вирішує нагальну проблему справедливого оподаткування розмінованих угідь. Алгоритм, сформований за функціонально-фіскальним підходом, включає створення дворівневої НГО та контурно-часткове оцінювання, що забезпечує перехід від формального рентного доходу до реалістичної бази оподаткування.

Особливої уваги заслуговує імітаційна модель трансформації державної підтримки аграріїв від компенсаційного до стимулюючого характеру (рис. 2.26). Автор слушно аргументує, що держава має бути не донором, а каталізатором приватних ESG-інвестицій. Запропонований перехід до моделі, заснованої на ESG-паспорті, бальній оцінці суспільної віддачі бюджетних коштів та верифікації через ICAK і FSDN, відповідає логіці transition finance та Ukraine Facility. Це дозволяє поступово змінити філософію державної підтримки: від «відшкодування втрат» до «заохочення розвитку».

Глибоко проаналізовано еволюцію кліматичної політики України та

доведено її недостатню ефективність через відсутність належного інформаційного забезпечення. Запропоноване удосконалення МЗВ-системи з імплементацією європейських стандартів CSRD, ESRS та GHG Protocol є необхідною умовою переходу від формального кліматичного управління до політики, заснованої на верифікованих даних. Обґрунтування доцільності державного декаплінг-аудиту (з авторськими економіко-математичними моделями оцінювання декаплінг-ефекту) дозволяє об'єктивно визначати тісноту зв'язку між виробництвом, інвестиціями та викидами, що є інновацією для державного управління в аграрній сфері.

Розроблений фіскальний механізм вуглецевого оподаткування (принципи диференційованості, пороговості, спрощеного адміністрування та моделі *bonus-malus*) є збалансованим рішенням. Він дозволяє долучити агробізнес – один із ТОП-3 секторів за емісією – до сплати податку за викиди вуглецю та спрямувати надходження до Фонду декарбонізації на здешевлення кредитів, поширення «точного землеробства» та компенсацію витрат на GHG-аудит.

Концепція циркулярної трансформації агробізнесу (рис. 4.5), яка передбачає перехід від лінійної моделі «видобуток-виробництво-споживання-відходи» до замкненого циклу використання прісної води (зокрема, очищених зворотних вод), є своєчасною відповіддю на дефіцит водних ресурсів, загострений руйнуванням Каховського водосховища. Вона узгоджується з підходами ЄС до *circular economy*. Okремо варто відзначити запропоновані кластерно-коопераційний та цифрово-аналітичний механізми розвитку біоенергетики, які в поєднанні здатні перетворити біомасу з відходів на стратегічний ресурс декарбонізації.

Дорожня карта формування сприятливого середовища для розвитку ринку вуглецевих одиниць, заснована на V-подібній моделі контролю, є прикладом системного підходу до нормотворення. Вона забезпечує високу простежуваність, знижує ризики несвоєчасного виконання завдань та підвищує доказовість результатів.

Змістовними є розробки автора у сфері цифрової трансформації. Визначені вектори створення «кліматично розумного» агробізнесу, алгоритм формування ШІ-агентної інфраструктури (рис. 5.5) та алгоритм побудови кібергігієни, що охоплює перехід до *identity-first, zero-trust* підходів та мікросегментації мережі, піднімають питання державного регулювання на рівень стратегічного управління кіберстійкістю агросектору.

Обґрунтованість висунутих положень підкріплюється коректним застосуванням широкого спектру наукових методів (декаплінг-аналіз, GAP-аналіз, V-подібна модель, економіко-математичне моделювання, ANOVA) та аналізом значного масиву емпіричних даних (статистика України, звіти Світового банку, ФАО, Європейської комісії, національні кадастри викидів). Основні наукові положення, висновки і практичні рекомендації є логічними, послідовними та достатньо аргументованими.

Достовірність результатів і новизна досліджень, повнота їх викладу в опублікованих працях.

Достовірність висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується, по-перше, репрезентативною емпіричною базою, що охоплює тривалі часові ряди (1990–2023 роки) та різнорівневі джерела даних (від державної статистики до фінансової звітності окремих агрохолдингів – МХП, KERNEL, ASTARTA). По-друге, коректністю застосування сучасного математичного апарату (авторські моделі декаплінгу, регресійні залежності виробничої функції Кобба-Дугласа, дисперсійний аналіз), що дозволило отримати статистично значущі результати. По-третє, апробацією результатів на міжнародних та всеукраїнських конференціях та їх впровадженням у практичну діяльність центральних і регіональних органів влади, що підтверджено відповідними довідками.

Дисертаційне дослідження проведено в межах науково-дослідної роботи навчально-науково-виробничого центру Національного університету цивільного захисту України за темою: «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (ДР № 0118U001007). Роль автора полягає в удосконаленні нормативно-правових, економічних, організаційних механізмів державного регулювання трансформаційних перетворень в аграрному бізнесі України.

Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційного дослідження, що характеризуються науковою новизною, є такі:

уперше:

- запропоновано імітаційну модель трансформації характеру державної підтримки аграріїв від компенсаційного до стимулюючого, сформовану за transition finance підходом та VSME-логікою, яка передбачає надання підтримки Виплатною агенцією на основі даних ESG-портфолію та

бальної оцінки суспільної віддачі бюджетних коштів, верифікованої через ІСАК та FSDN;

- розроблено Дорожню карту формування сприятливого середовища для розвитку ринку вуглецевих одиниць, засновану на V-подібній моделі реалізації з поетапним контролем відповідності результатів стратегічним орієнтирам;

- запропоновано механізм вуглецевого оподаткування, сформований за принципами диференційованості поділу платників, пороговості (неоподатковуваний мінімум для дрібних виробників), спрощеного адміністрування та цільового стимулювання за моделлю *bonus-malus*;

- розроблено алгоритм створення за ризик-орієнтованим підходом ШІ-агентної інфраструктури цифрової трансформації агробізнесу, заснований на оркестрації ШІ-агентів, інтероперабельності, багаторівневій автентифікації та *due diligence* політиці.

удосконалено:

- алгоритм модифікації Методики нормативної грошової оцінки земель за функціонально-фіскальним підходом шляхом запровадження коригувального коефіцієнта придатності земель до використання, що враховує мінне забруднення, зміну якісного стану та інші обставини;

- МЗВ-систему вуглецевих викидів за нормативно-правовим підходом з імплементацією європейських стандартів CSRD, ESRS, GHG Protocol та створенням інституційно-інформаційного забезпечення «зеленої» трансформації;

- механізм державного регулювання диверсифікації торговельних відносин агробізнесу в умовах багатополярного світу з виокремленням п'яти контурів державного впливу (інституційний, договірно-правовий, фінансово-інвестиційний, митно-логістичний, інтелектуально-цифровий).

дістали подальшого розвитку:

- трактування поняття «державне регулювання трансформаційних перетворень в аграрному бізнесі» за принципом когнітивної доступності;

- критерії оцінювання результативності державного регулювання за ціннісно-адаптаційним підходом (випереджальна спроможність, стратегічна автономність, регуляторна гнучкість тощо);

- процедура державного декаплінг-аудиту інвестиційного забезпечення «зеленої» трансформації;

- концепція циркулярної трансформації агробізнесу із замкненим циклом використання прісних вод.

Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 40 наукових працях, зокрема у 3 статтях у закордонних виданнях, проіндексованих у Scopus, 18 статтях у наукових фахових виданнях з державного управління, 1 статті в інших виданнях, 18 тезах доповідей. Такий обсяг та рівень публікацій повністю відповідає вимогам, що ставляться до докторських дисертацій, та забезпечує широку апробацію результатів дослідження.

Значення роботи для науки і практики та шляхи використання результатів дослідження.

Теоретичне значення роботи полягає у розвитку концепції державного регулювання трансформаційних перетворень в агробізнесі через уточнення понятійно-категорійного апарату, обґрунтування ціннісно-адаптаційного підходу до оцінювання результативності, а також розробку економіко-математичних моделей декаплінг-аналізу. Методологічне значення мають запропоновані алгоритми модифікації нормативної грошової оцінки земель, створення ШІ-агентної інфраструктури та побудови кібергігієни.

Практичне значення одержаних результатів забезпечується їх використанням у діяльності: Міністерства економіки України (методика декаплінг-аудиту, механізм вуглецевого оподаткування, Дорожня карта розвитку ринку вуглецевих одиниць) – довідка від 02.04.2025 № 4701-11/75516-08; Департаменту економіки та інвестицій Київської міської військової адміністрації (механізм державного регулювання, методика декаплінг-аудиту) – довідка від 18.03.2026 № 301/03-26; Управління з питань агропромислового розвитку Харківської обласної ради (механізми державного регулювання, інструменти «зеленого» комплаєнсу) – довідка від 06.11.2025 № 03-67/132; Департаменту агропромислового розвитку Вінницької обласної військової адміністрації (концепція «цифрового агропрофілю громади») – довідка від 01.01.2025 № 01.1-2015; Українського національного комітету Міжнародної торгової палати (ICC Ukraine) (механізм державного регулювання, методика декаплінг-аудиту, механізм вуглецевого оподаткування) – довідка від 04.02.2026 № 353-09/87; ГО «Асоціація науковців України» (модель оцінювання результативності, механізм регулювання розмінування земель, Концепція циркулярної трансформації, ШІ-агентна інфраструктура) – довідка від 29.09.2025 № 85/9-09.

Оцінка оформлення дисертації та змісту реферату.

Дисертаційна робота має логічну, чітко вибудовану структуру, викладена науковим стилем, містить значний обсяг аналітичних таблиць (39) та ілюстративного матеріалу (72 рисунки), що сприяє наочності та аргументованості висновків. Робота складається із вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (444 найменування) та 17 додатків. Загальний обсяг роботи – 486 сторінок. Реферат відповідає встановленим вимогам, повно та адекватно відображає зміст дисертації, основні положення наукової новизни та практичне значення отриманих результатів.

Недоліки та дискусійні положення (зауваження до роботи).

Високо оцінюючи науковий рівень та практичну значущість дисертаційної роботи, вважаю за необхідне висловити кілька критичних зауважень дискусійного характеру.

1. У дисертації запропоновано досить детальний механізм державного регулювання диверсифікації торговельних відносин агробізнесу в умовах багатополярного світу (рис. 2.7, с. 119). Однак, на жаль, недостатньо уваги приділено аналізу зворотного впливу агробізнесу на формування зовнішньоекономічної політики держави. Робота зосереджена переважно на «контурах впливу» держави на бізнес, тоді як механізми публічно-приватного діалогу, аграрного лобіювання та врахування галузевих інтересів при укладанні міжнародних угод залишилися поза межами глибокого аналізу. Така однобічність дещо звужує розуміння сучасної парадигми публічного управління, де держава і бізнес виступають рівноправними партнерами.

2. Автором ретельно проаналізовано європейський досвід державної підтримки агробізнесу (САР, програмно-цільові підходи Польщі, Румунії, Нідерландів). Проте поза увагою залишився аналіз невдалих практик та помилок європейських країн у процесі «зеленої» трансформації. Зокрема, у роботі не розглянуто соціальні протести фермерів у Німеччині, Нідерландах та Франції, викликані надмірним, на їхню думку, регуляторним тиском та скороченням субсидій. Вивчення саме таких «провалів» політики могло б допомогти Україні уникнути подібних помилок при імplementації Зеленого курсу та запобігти соціальній напруженості в сільській місцевості.

3. Розробляючи Концепцію циркулярної трансформації агробізнесу (розділ 4.1), автор акцентує увагу на використанні зворотних (очищених стічних) вод для зрошення, що є безсумнівно прогресивним. Однак у роботі не

проаналізовано економічну доцільність такого рішення для агровиробника. Вартість будівництва очисних споруд, прокладання мереж, постійного моніторингу якості води є значно вищою за використання прісної води зі свердловини або водосховища. Без чітко прописаного механізму державної компенсації цих капітальних та операційних витрат (наприклад, через «зелений» тариф на поливальну воду або інвестиційні субсидії) концепція ризикує залишитися декларацією, не впровадженою в масову практику.

4. Запропонований автором фіскальний механізм вуглецевого оподаткування за моделлю *bonus-malus* є економічно обґрунтованим. Однак у роботі недостатньо розкрито процедуру адміністрування «бонусної» частини для малих та середніх агровиробників. Запровадження *standard coefficients* для спрощення розрахунків хоча і зменшує адміністративний тягар, але водночас знижує точність обліку реального вуглецевого сліду конкретного господарства. Виникає ризик того, що фермер, який реально скоротив викиди завдяки інвестиціям, не отримає належної податкової знижки через застосування усереднених галузевих коефіцієнтів, що може демотивувати подальшу декарбонізацію.

5. У п'ятому розділі, присвяченому цифровій трансформації, автор пропонує амбітний алгоритм створення ШІ-агентної інфраструктури (рис. 5.5). Водночас у роботі не проведено оцінку «цифрової зрілості» українського агробізнесу як необхідної передумови для впровадження таких складних систем. Потужна ШІ-агентна інфраструктура є неефективною без належного рівня цифровізації на рівні окремого поля, ферми чи підприємства. Відсутність широкопasmового інтернету в багатьох сільських територіях, низький рівень цифрової грамотності агровиробників, особливо старшого віку, а також фрагментарність програмного забезпечення на різних підприємствах створюють суттєві бар'єри, подолання яких потребує окремої державної програми. Цей аспект залишився поза межами детального розгляду.

Загальний висновок.

Дисертаційна робота Дмитренка Руслана Миколайовича «Державне регулювання трансформаційних перетворень в аграрному бізнесі України» є завершеним науковим дослідженням, виконаним на надзвичайно актуальну тему, що має важливе значення для розвитку теорії та практики державного управління. Вона містить теоретичні та методологічні засади, а також науково-практичні рекомендації щодо удосконалення механізмів державного

регулювання трансформаційних перетворень в аграрному бізнесі. Рівень проведених досліджень, їх глибина та практична спрямованість свідчать про високу наукову кваліфікацію здобувача.

Враховуючи актуальність, наукову новизну, достовірність та обґрунтованість одержаних автором наукових результатів, а також їх значне практичне значення, дисертаційна робота Дмитренка Руслана Миколайовича «Державне регулювання трансформаційних перетворень в аграрному бізнесі України» повністю відповідає вимогам МОН України, які висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління, зокрема відповідає вимогам постанови Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів» (зі змінами) та наказу МОН від 23.09.2019 р. № 1220 «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук», а її автор Дмитренко Руслан Миколайович заслуговує присудження наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління.

Офіційний опонент,

професор кафедри обліку,
оподаткування та управління
фінансово-економічною безпекою
Дніпровського державного
аграрно-економічного університету,
д.держ.упр., професор

Леся ВАСІЛЬЄВА

Підпис Лесі Васильєвої засвідчую
учений секретар ДДАЕУ,
доктор фізико-математичних наук,
професор

Олена БЕРЕЗА